

استاد: عباسی، مراد؛ حامد انصاری مقدم و محمد امرایی (۱۳۹۷). «تشکیلات سازمانی ناجا و حمایت کیفری - پلیسی از مالکیت فکری»، توسعه سازمانی پلیس، شماره ۶۶ صص ۶۵-۸۷.

تشکیلات سازمانی ناجا و حمایت کیفری - پلیسی از مالکیت فکری

تاریخ دریافت مقاله: ۹۷/۰۹/۲۰

مراد عباسی^۲، حامد انصاری مقدم^۳، محمد امرایی^۴

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۹/۰۱/۳۰

چکیده:

یکی از شاخص‌های توسعه و رشد یک کشور، امنیت آن کشور از جوانب مختلف نظیر امنیت اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و سلامت است. حمایت کیفری - پلیسی از حقوق مالکیت فکری می‌تواند شاخص‌های امنیت را در هر کشوری ارتقاء بخشد. در مقررات جاری کشور، حمایت کاملی از تمامی مصادیق تولیدات فکری صورت نمی‌گیرد. بنابراین مقاله حاضر، از نوع کاربردی بوده که با استفاده از اسناد و منابع کتابخانه‌ای به روش توصیفی - تحلیلی، تأثیر حمایت کیفری - پلیسی از مالکیت فکری بر شاخص‌های مهم امنیت را بررسی کرده و جایگاه نیروی انتظامی را در اجرای این مهم تبیین می‌کند. به موجب نتایج حاصل از این پژوهش، مراجع ذیصلاح بایستی به منظور تقویت حمایت از مالکیت فکری، در دو بُعد قانون‌گذاری و اجرایی، نسبت به جرم‌انگاری برخی رفتارهای مخاطره‌آمیز و نیز ایجاد تشکیلات سازمانی در نیروی انتظامی اقدام نمایند.

کلیدواژه‌ها:

امنیت، تشکیلات سازمانی، پلیس، حمایت کیفری، مالکیت فکری.

۱. تشکیلات سازمانی، همان ساختار تصویب‌شده با شرح وظایف مشخصی است که کارکنان ناجا براساس آن در پست‌های مدیریتی و اجرایی منصوب شده و از مزایای شغلی آن بهره‌مند می‌شوند.

۲. عضو هیئت علمی گروه حقوق دانشگاه علوم انتظامی امین و دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه شیراز (نویسنده مسئول)، ایمیل: abasi.mn@gmail.com

۳. دانش‌آموخته کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه قم

۴. دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد

مقدمه

یکی از ملاک‌هایی که براساس آن جرم تبیین می‌شود، عمل خلاف نظم اجتماعی است. از این رو، ویژگی مهم هر جرمی این است که جامعه را ناامن می‌کند و ترس از جرم را بر مردم مستولی می‌گرداند؛ نتیجه اینکه امنیت در بخش‌های گوناگون خود، به‌ویژه امنیت فردی و اجتماعی و نظم اجتماعی به مخاطره می‌افتد. در این حالت است که نظام کیفری مداخله می‌کند تا امنیت ازدست‌رفته و نظم ازهم‌گسیخته اجتماع را به آن بازگرداند و آرامش خاطر را جایگزین ترس از جرم کند (محمودی‌جانکی و آقای، ۱۳۸۷: ۳۴۷).

اگرچه مالکیت معنوی قابل مشاهده و لمس نیست، اما این مالکیت با نشان تجاری، ثبت اختراعات و حق چاپ محافظت می‌شود. جرایم مالکیت فکری چالشی مهم در سراسر جهان است که افزون‌بر ایجاد ناامنی، موجب مرگ‌ومیر و صدمات ناشی از محصولات سلامت‌محور نظیر داروهای تقلبی می‌شود. اهمیت تولیدات فکری و اثری که نقض حقوق ناشی از این تولیدات در رشد و تعالی کشور دارد، نشان‌دهنده ضرورت حمایت کیفری از این حقوق در همه ابعاد است که صرف جرم‌انگاری به‌تنهایی نمی‌تواند مطلوب باشد. پلیس به‌عنوان بازوی دستگاه کیفری نیز باید به فراخور شرایط به دانش و تخصص لازم تجهیز شود و در جهت اجرای صحیح قانون کیفری سازماندهی شود. از این رو، شایسته است که با پاسخ کیفری- پلیسی با جرایم مالکیت فکری مقابله کرد.

در حوزه مالکیت فکری چندین قانون مصوب و آیین‌نامه اجرایی در ایران وجود دارد که در همه آنها نقض این مالکیت، جرم بوده و مجازات‌هایی را به دنبال دارد که از آن جمله می‌توان به قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲ (مواد ۶۹ تا ۷۴)، قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۲ (مواد ۷ و ۸)، قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای مصوب ۱۳۷۹ (مواد ۱۳ تا ۱۵)، قانون ثبت ارقام گیاهی و کنترل و گواهی بذر نهال مصوب ۱۳۸۲ (ماده ۷)، قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶ (ماده ۶۱) و قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان (مواد ۲۳ تا ۳۱) اشاره کرد. همچنین ایران تاکنون به کنوانسیون‌ها و معاهدات حوزه مالکیت فکری از قبیل موافقت‌نامه لیسبون در حمایت از نشانه‌های جغرافیایی، موافقت‌نامه مادرید درباره نشانه‌های جغرافیایی، موافقت‌نامه مادرید درباره علائم تجاری، کنوانسیون پاریس و کنوانسیون سازمان جهانی مالکیت فکری، ملحق شده است.

با توجه به موارد یادشده، ضرورت پژوهش درباره موضوع مقاله بیش‌ازپیش مشخص شد. بنابراین مقاله حاضر در مقام پاسخ‌گویی به این مسئله است که چرا بایستی از حق مالکیت فکری، حمایت کیفری-

پلیسی صورت گیرد؟ کدام واحد از نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران وظیفه مبارزه با جرایم مالکیت فکری دارد؟ برای پاسخگویی به این پرسش‌ها، تلاش می‌شود تأثیر حمایت کیفری- پلیسی از مالکیت فکری بر شاخص‌های مهم امنیت (امنیت اقتصادی و امنیت سلامت) بررسی و ضرورت تعریف مأموریت و تشکیل ساختار سازمانی پلیس مبارزه با جرایم مالکیت فکری در نیروی انتظامی تبیین شود.

پیشینه پژوهش

در این بخش به پژوهش‌ها و مطالعه‌های مرتبط با حوزه حقوق مالکیت معنوی، امنیت اقتصادی و سلامت و نیز تشکیلات سازمانی اشاره خواهد شد.

«کندو»^۵ در مطالعه خود با عنوان «اثر حق ثبت اختراع روی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی» به این نتیجه دست یافت که سهم جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی آمریکا به‌طور معناداری از حق انحصاری مالکیت معنوی کشورهای میزبان تأثیر می‌پذیرد؛ به عبارت دیگر با وجود مثبت بودن رابطه، از لحاظ آماری معنادار نبوده است (فطرس و نجارزاده نوش‌آبادی، ۱۳۸۸: ۴۲).

«رینسکا»^۶ در مطالعه خود با عنوان «ترکیب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و حقوق مالکیت معنوی» به بررسی رابطه بین جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و شدت حمایت از حقوق مالکیت معنوی پرداخت. نتایج این بررسی نشان می‌دهد حمایت ضعیف‌تر از حقوق مالکیت معنوی، تمایل سرمایه‌گذاری خارجی از سرمایه‌گذاری در بخش‌های فناوری که وابستگی شدیدی به حقوق مالکیت معنوی دارند، کاهش می‌دهد. همچنین برخی از مشاهدات در این مطالعه نشان داد در بخش‌های غیرفناوری نیز چنین رابطه‌ای بین جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و شدت حمایت از حقوق مالکیت معنوی وجود دارد (فورکاوا^۷، ۲۰۰۷: ۴۹).

«اوکوز وین»^۸ در مطالعه خود با عنوان «حمایت از حقوق مالکیت معنوی و افزایش در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در چین»، به بررسی نقش حقوق مالکیت معنوی در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای درحال توسعه، به‌ویژه کشورهای با اقتصاد بزرگتر و توان تقلید بالاتر، پرداختند. در این بررسی با استفاده از یک مدل پانل برای ۳۸ کشور، به این نتیجه می‌رسند که تقویت حمایت از حقوق مالکیت معنوی اثر مثبت و معناداری روی جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد (شاه‌آبادی و خانی، ۱۳۹۰: ۸۸).

5. Kondo

6. Smarzynska

7. Furukawa

8. Awokuse and Yin

«مسکاس»^۹ در مطالعه‌ای با عنوان «نظام بین‌المللی حقوق مالکیت معنوی» با استفاده از شیوه‌های مختلف اندازه‌گیری حقوق مالکیت معنوی، نشان داد: رابطه مثبتی بین فروش شعب شرکت‌های آمریکایی و شدت حمایت از حقوق مالکیت معنوی در کشور میزبان وجود دارد (فطرس و نجارزاده نوش‌آبادی، ۱۳۸۸: ۴۲).

«مهدوی و برخورداری» در رابطه با سرمایه‌گذاری خارجی در ایران با توجه به مطالعات میدانی و نظری صورت گرفته به این نتیجه رسیده‌اند که به دلیل عدم حمایت مناسب از مالکیت‌های فکری، سهم ایران در جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی بسیار کم است و این امر بدان دلیل است که تمایل سرمایه‌گذاری‌ها در بخش فاقد حقوق مالکیت معنوی با حضور اندک آنها همراه بوده است (مهدوی و برخورداری، ۱۳۸۷: ۳۵).

در پژوهشی با عنوان «چالش‌های حقوق مالکیت فکری» این نتیجه به دست آمده است که مهم‌ترین موافقت‌نامه حمایت از مالکیت‌های فکری (موافقت‌نامه جنبه‌های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت فکری (به اختصار تریپس) که در مذاکرات تشکیل این سازمان معروف به دور اروگوئه به عنوان ضمیمه شماره یک این مذاکرات تصویب شده و هم‌اکنون پذیرش آن پیش شرط الحاق به سازمان تجارت جهانی است)، حمایت از اختراعات مربوط به حوزه بهداشت و درمان و دارو را مجاز دانسته است (شیخی، ۱۳۸۵: ۶۱).

بررسی سیر حقوقی نظام جهانی حقوق مالکیت فکری، نشان‌دهنده آن است که این حرکت به سمت جهان‌شمولی، به دلیل وجود موضوعات چالش‌برانگیزی مانند حقوق بشر، توسعه، سلامت و بهداشت و دانش سنتی و نیز اصل سرزمینی بودن حقوق مالکیت فکری، با سهولت انجام نشده و همچنان، صاحب‌نظران حقوق مالکیت فکری، تردیدهایی در رابطه با فراملی بودن این نظام، مطرح می‌کنند (حبیبی و اسلام، ۱۳۹۷: ۱۸۸).

مبانی نظری

مفهوم امنیت

امنیت در لغت به معنای آزادی، آرامش، نداشتن ترس و عدم هجوم دیگران آمده است (دهخدا، ۱۳۶۷: ۱۲۰). نویسندگان علوم رفتاری دو معنا از امنیت ارائه داده‌اند: ۱- حالتی که در آن ارضای نیازها و خواسته‌های شخصی انجام می‌شود، ۲- احساس ارزش شخصی، اطمینان خاطر، اعتماد به نفس و پذیرشی که از سوی طبقات اجتماعی نسبت به فرد اعمال می‌شود (شعاری‌نژاد، ۱۳۸۸: ۴۱۷). هابز در تعریف امنیت

9. Maskus

اظهار می‌دارد: «صلح و امنیت برای رهایی مردم از ترس دائمی از مرگ و ابتلای فیزیکی و جسمی است» (بازارکاد، ۱۳۸۶: ۶۶۸). ولی جان لاک درباره امنیت، نظری را مطرح می‌کند که به نظر می‌رسد مخالف با نظریه هابز است. وی می‌نویسد: «مقصود از صلح و امنیت تنها آن نیست که زنده باشیم بلکه منظور ایجاد رفاه، آسایش و تسهیلات مشخص می‌باشد که حق طبیعی ماست و وظیفه مؤسسات دولتی است که آنها را ارائه و نگهداری کنند» (بازارکاد، ۱۳۸۶: ۶۹۴). همان‌طور که می‌بینیم درباره مفهوم اصطلاحی «امنیت» اختلاف نظر وجود دارد. اما مفهوم اصطلاحی امنیت به معنای لغوی آن نزدیک است.

در تعریف امنیت اقتصادی گفته‌اند: «وضعیتی است که طی آن سرمایه‌گذار در سایه اقتصاد سالم دغدغه‌ای در بازگشت سرمایه به علاوه حداقل سود نخواهد داشت» (محبی، ۱۳۹۰: ۲۹). همچنین سلامت از جمله مقوله‌هایی است که در هر کشوری از اهمیت بالایی برخوردار است و آن قدر ارزش دارد که در اعلامیه‌های جهانی و اسناد بین‌المللی گوناگون بر این حق تأکید شده است. مفهوم سلامت دارای مؤلفه‌های پذیرفته‌شده‌ای از جمله بهداشت، مراقبت‌های پزشکی، حق تأمین در مواقع بیماری و معلولیت و ... می‌باشد.

در همین راستا ماده ۲۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب ۱۰ دسامبر ۱۹۴۸ مقرر می‌دارد: «همه افراد بشر از حق استاندارد حمایت مناسب برای بهداشت و رفاه خود و خانواده‌شان از جمله غذا، پوشاک، مسکن، مراقبت‌های پزشکی و خدمات اجتماعی ضروری و حق تأمین در مواقع بیکاری، بیماری، معلولیت، بیوه‌گی، کهنسالی یا دیگر نیازهای زندگی در شرایط حاد بهره‌مند می‌باشند». ماده ۱۲ میثاق بین‌المللی حقوق اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی نیز اظهار می‌دارد: «کشورهای طرف میثاق حق هر کسی را به تمتع از بهترین حال سلامت جسمی و روحی در دسترس به رسمیت می‌شناسند. ماده ۵ قانون ثبت ارقام گیاهی و کنترل و گواهی بذر نهال مصوب ۱۳۸۲ اشعار می‌دارد: «ثبت ارقام اصلاح‌شده گیاهی باعث مالکیت معنوی و به‌منزله تعلق انحصاری بهره‌برداری اقتصادی از آن رقم به مدت حداکثر هجده سال به اصلاح‌کننده (حقیقی یا حقوقی) است. هرگونه استفاده تجاری از ارقام ثبت‌شده منوط به کسب مجوز کتبی از اصلاح‌کننده است».

مفهوم حقوق مالکیت فکری

به‌طور کلی می‌توان گفت که حقوق مالکیت فکری به حقوقی اطلاق می‌شود که ناظر بر خلاقیت‌های قابل استفاده در تجارت و بازرگانی است و شامل اختراعات، آثار ادبی و هنری، نشانه‌ها و عناوین است. به نظر برخی از نویسندگان حقوق مالکیت فکری عبارت است از: «مجموعه‌ای از حقوق پدیدآورندگان آثار ادبی و هنری یا فعالیت‌های صنعتی و تجاری که ناشی از ابتکار و خلاقیت ذهنی آنان است» (حمیتی‌واقف،

۱۳۹۰: ۱۸). وقتی شخصی بدون اجازه از یک نشان خاص، نشان‌واره، طراحی، قطعه موسیقی یا کارهای خلاقانه استفاده کرده و حق تولید فکری را نقض کند، مرتکب جرم مالکیت فکری (معنوی) شده و امنیت جامعه را به مخاطره می‌اندازد.

مفهوم تشکیلات سازمانی

به‌طور خلاصه، ساختار و تشکیلات سازمانی متشکل از عناصر سه‌گانه «پیچیدگی»^{۱۰}، «مرکزیت»^{۱۱} و «رسمیت»^{۱۲} است (رابینز، ۱۳۷۶). پیچیدگی عبارت است از میزان تفکیک، تمایز و گوناگونی موجود در سازمان (میزان تقسیم‌کار، گروه‌بندی وظایف و تعداد سطوح در سلسله‌مراتب سازمانی) و مرکزیت بر محل استقرار قدرت و اختیار تصمیم‌گیری در سازمان دلالت دارد (علاقه‌بند، ۱۳۹۲: ۸). رسمیت به میزان پابندی و اتکای سازمان به قواعد، مقررات و رویه‌ها برای هدایت رفتار کارکنان سازمان اشاره می‌کند (رضاییان، ۱۳۸۷: ۲۹۰). در حال حاضر، به جهت فقدان ساختار تخصصی پلیس مالکیت فکری، عناصر سه‌گانه پیش‌گفته نیز قابلیت اجرا در ساختار فعلی ندارند و این موضوع به جهت عدم تدوین شرح وظایف خاص برای پلیس مالکیت فکری و عدم آگاهی مأموران و نداشتن آموزش‌های لازم، در آینده می‌تواند موجبات تضییع حقوق بزهدیدگان این‌گونه جرایم را فراهم آورد.

استونر، ساختار سازمان را به کمک اجزا و عناصر پنج‌گانه زیر توصیف می‌کند:

- ۱- تخصصی کردن فعالیت‌ها؛ یعنی مشخص کردن وظایف کاری فردی و گروهی در تمام سازمان (تقسیم کار) و ترتیب و جمع‌بندی آنها به صورت واحدهای کاری (تشکیل یا گروه‌بندی وظایف). تقسیم کار و میزانی که شرح شغل رسمی و ملزومات شغل را توضیح می‌دهد، نشان دهنده سطح تخصصی شدن در سازمان است (نلسون و کمپبل کوئیک، ۱۳۹۰: ۶۲۷).
- ۲- استاندارد کردن فعالیت‌ها؛ یعنی تعیین رویه‌هایی که از طریق اعمال آنها بتوان قابلیت پیش‌بینی فعالیت‌های سازمان را تضمین کرد (جزینی و بابایی، ۱۳۹۶: ۱۳۸).
- ۳- هماهنگ کردن فعالیت‌ها؛ پس از تعیین ساختار سازمانی، طراحی واحدها و بخش‌های داخلی، عامل مهم در دستیابی به اهداف سازمانی «هماهنگی» است. در واقع، بدون هماهنگی، احتمال اتلاف وقت،

10. Complexity
11. Centralization
12. Formalization

انرژی و منابع سازمان و در نتیجه، احتمال عدم موفقیت سازمان افزایش می‌یابد. ترکیب (ادغام) واحدهای مختلف سازمانی به منظور یکپارچه کردن تلاش افراد در آن واحد در راستای دستیابی به اهداف مشترک را هماهنگی می‌گویند و برای ایجاد هماهنگی در سازمان باید به سه اصل توجه کرد (ونوس و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۶۶):

الف- اصل وحدت فرماندهی: براساس این اصل، هر کارمندی فقط باید در برابر یک مدیر پاسخگو باشد.

ب- اصل خط فرمان: خط فرماندهی یا مسیر صدور دستور، از مقامات عالی سازمان شروع شده و تا کارکنان سطح پایین‌تر امتداد می‌یابد.

ج- اصل حیطه کنترل (نظارت): براساس مطالعات انجام شده، افراد تحت نظارت مدیران عالی نباید بیش از هفت نفر باشند.

۴- متمرکز و نامتمرکز کردن تصمیم‌گیری: در سلسله‌مراتب اختیارات، متمرکز بودن به آن سطح از اختیارات گفته می‌شود که قدرت تصمیم‌گیری دارد. هنگامی که تصمیم در سطح بالای سازمانی گرفته می‌شود، آن سازمان را متمرکز می‌نامند. هنگامی که تصمیم‌گیری‌ها به سطوح پایین‌تر سازمان تفویض شود، می‌گویند که سازمان غیرمتمرکز است. عدم تمرکز، به پراکندگی یا توزیع قدرت تصمیم‌گیری اشاره دارد. زمانی که همه قدرت در یک نقطه خاص در سازمان متمرکز می‌شود، ساختار متمرکز نامیده می‌شود و زمانی که قدرت در میان بسیاری از افراد سازمان پخش می‌شود، نسبتاً غیرمتمرکز نامیده می‌شود (جزینی و بابایی، ۱۳۹۶: ۱۳۸).

۵- اندازه واحد کار؛ یعنی تعیین تعداد کارکنانی که در یک واحد با هم کار می‌کنند (حیطه نظارت). بدیهی است که ساختار سازمانی و اجزا و عناصر تشکیل دهنده آن باید با هدف‌ها، منابع و محیط درونی و بیرونی سازمان همسازی و همخوانی داشته باشد (علاقه‌بند، ۱۳۹۲: ۸۱).

روش‌شناسی پژوهش

اعتبار هر پژوهشی به اعتبار روش‌شناسی و روش تحقیق آن بستگی دارد. این مقاله از نوع مروری بوده و از نظر هدف، یک پژوهش کاربردی است که به روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است. روش جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش، فیش‌برداری از طریق مطالعه اسناد و منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی مرتبط با موضوع بوده است که ادبیات موضوع و مطالعات موثق انجام شده توسط دیگران مورد توجه قرار گرفته است.

یافته‌های پژوهش

مالکیت فکری و امنیت اقتصادی

امنیت اقتصادی می‌تواند با تضمین کردن سرمایه و انجام فعالیت‌های اقتصادی پویا و سالم تأثیر محسوسی بر توسعه پایدار یک کشور داشته باشد (طاهری، ۱۳۸۴: ۴۵). نهادهای معتبر اقتصادی بین‌المللی، معیارهای مختلفی برای سنجش امنیت اقتصادی ارائه کرده‌اند. مهم‌ترین این معیارها عبارت‌اند از: سیاست پولی، سیاست مالی، سیاست ارزی، سیاست بازرگانی، سیاست حقوقی، رشد پس‌انداز، ثبات تجاری و ساختار مالی. برای نمونه براساس تقسیم‌بندی مؤسسه اطلاعات اکومونیست، ایران در سال ۱۹۹۹ میلادی با کسب ۷۸ امتیاز در طبقه چهارم (ضعیف‌ترین گروه) قرار گرفته است. وضعیتی که تاکنون نیز همچنان ادامه دارد (طاهری، ۱۳۸۴: ۵۱). با نگاهی گذرا به معیارهای یادشده می‌بینیم که از منظر مؤسسه‌های معتبر بین‌المللی، سیاست حقوقی مناسب یکی از معیارهای سنجش امنیت اقتصادی در هر کشوری است. بدیهی است که سیاست جنایی مناسب نیز در زمره سیاست حقوقی می‌باشد. در این راستا حمایت کیفری از تولیدات فکری با توجه به اهمیت بالای این تولیدات در رشد اقتصادی کشورها می‌تواند تبیین شود. همچنان‌که وجود نظام منظم حمایت کیفری و مدنی از مالکیت‌های فکری، آمریکای شمالی، ژاپن و اروپا را به قدرتمندترین کشورهای صنعتی دنیا تبدیل کرده است (اژ۳، ۱۹۹۴: ۱۷۵).

از این جهت نظام حقوقی مالکیت فکری باعث ظهور اقتصادی دانش‌محور شده و تعادل متوازی در زمینه نیروهای اقتصاد سنتی ایجاد خواهد کرد (پائول شیف^{۱۴}، ۲۰۰۷: ۷۴۴). حمایت کیفری- پلیسی از تولیدات فکری و در کل نظام حقوق مالکیت فکری قوی، باعث جذب نیروهای تحصیل کرده و جوان در مدیریت و تولید اقتصاد دانش‌محور خواهد شد.

از سوی دیگر، شکاف در نظام مالکیت معنوی در بین کشورهای توسعه‌یافته و درحال توسعه به‌عنوان یکی از علل تفاوت در سطح جریان سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی و جریان بین‌المللی سرمایه‌های خصوصی به‌شمار می‌آید. بسیاری از کشورهای درحال توسعه از جمله کشور ایران به دلیل ضعف در نظام مالکیت معنوی و عدم حمایت کیفری- پلیسی قوی و عدم جرم‌انگاری جامع، میزبانی پایدار برای جریان سرمایه‌گذاری خارجی نیستند. بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته پس از جنگ جهانی دوم اساس رشد و

13. Edge

14. Paul Schiff

توسعه خود را بر پایه حقوق مالکیت معنوی بنا نهاده‌اند و به این دلیل سهم زیادی از سرمایه‌های خارجی داشته‌اند (فراوسین^{۱۵}، ۲۰۰۴: ۳). با رفع محدودیت بر سرمایه‌گذاری خارجی از سوی بسیاری از کشورهای درحال توسعه، در این کشورها فرصت‌های جدیدی برای تولید محصولات دارای ثبت حق اختراع با استفاده از پروانه یا در چارچوب قراردادهای سرمایه‌گذاری مشترک در حال ظهور است. با وجود این، تمایل صنایع در کشورهای توسعه‌یافته برای ورود به این قبیل ترتیبات و در دسترس قراردادن فناوری خود به این امر بستگی دارد که نظام حقوق مالکیت معنوی کشور میزبان تا چه حد به آنها اطمینان می‌دهد که از حقوق معنوی مربوط به فناوری آنها حمایت خواهد کرد و شرکای داخلی از آنها تقلید نخواهند کرد (کیت^{۱۶}، ۲۰۰۰: ۲۲).

اگر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌عنوان مجرای انتقال فناوری در نظر گرفته شود، حمایت قوی‌تر از حقوق مالکیت معنوی باعث می‌شود نوآوران و بنگاه‌های کشورهای توسعه‌یافته با کاهش دادن منابع‌شان در کشورهای توسعه‌یافته، تولید محصولاتشان را به کشورهای درحال توسعه منتقل کنند و این به معنی افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای درحال توسعه است.

نکته یادشده نشان‌دهنده اهمیت بالای مالکیت فکری و نقش تعیین‌کننده آن در رشد اقتصادی کشورهاست. این اهمیت و تأثیرگذاری می‌تواند پاسخی شایسته به پرسش مهم چرایی جرم‌انگاری در حوزه تولیدات فکری بدهد. شاهد این مدعا پژوهشی است که برخی پژوهشگران انجام داده‌اند و براساس آن یک درصد افزایش در شاخص تأمین و حمایت از حقوق مالکیت فکری به افزایش نرخ رشد تولید ناخالص داخلی سرانه به میزان ۲.۷۶۷ درصد خواهد شد (خداپرست‌مشهدی و همکاران، ۱۳۸۸: ۸۶).

به‌طور کلی می‌توان گفت حمایت قوی در قالب جرم‌انگاری از حقوق مالکیت فکری زمینه تجاری شدن و دستیابی سرمایه‌گذار و پژوهشگر به اهداف مادی و معنوی را فراهم می‌آورد تا از این طریق پژوهشگر و سرمایه‌گذار تشویق شود دوباره به انجام پژوهش و نوآوری روی آورد. این چرخه مثبت موجب خلق ثروت و افزایش رفاه و بهره‌مندی جامعه از مزایای آن خواهد شد (سلامی و گودرزی، ۱۳۸۲: ۷۷).

مالکیت فکری و امنیت سلامت

با توجه به اهمیت بالای سلامت بشر، حفظ ثبات و امنیت در این حوزه از اولویت‌های هر کشوری است. به همین دلیل، ماده ۲۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر، حقوق مادی و معنوی صاحبان آثار فکری و حمایت از تولیدات فکری را مورد تأکید قرار داده است. همچنین ماده ۱۵ میثاق بین‌الملل حقوق اقتصادی، اجتماعی و

15. Frawesen

16. Keith

فرهنگی اشعار می‌دارد که کشورهای طرف میثاق حق هر کس را در امور ذیل به رسمیت خواهند شناخت ... بند (ج): «بهره‌مندی از حقوق مادی و معنوی مصنفان و مخترعانی که به تولید آثار علمی، ادبی یا هنری می‌پردازند». اصل ۲۹ قانون اساسی ایران نیز بر این امر تأکید دارد. ملاحظه می‌شود اسناد بین‌المللی پیش‌گفته همزمان با تأکید بر حق سلامت، حمایت از تولیدات فکری را نیز مورد توجه قرار داده‌اند. یکی از مهم‌ترین انواع تولیدات فکری، تولیدات مخترعان حوزه دارویی و پزشکی است. اختراعات دارویی، چالش‌برانگیزترین موضوع حقوق مالکیت فکری است. چرا که از یک طرف کشورهای توسعه‌یافته و تولیدکننده دارو با نگرش اقتصادی تلاش می‌کنند که دایره حمایت‌ها از اختراعات دارویی را گسترش دهند و از طرف دیگر کشورهای درحال توسعه با همراهی گروه‌های حقوق بشری بر این باورند که اعطای حقوق انحصاری به مخترعان و مکتشفان دارویی بر امنیت سلامت جامعه و دسترسی بیماران به دارو، تأثیر منفی می‌گذارد (صادقی، ۱۳۸۸: ۲۱۵).

اصولاً تمامی کشورها و حتی کنوانسیون‌ها و میثاق‌های مهم بین‌المللی، حق ثبت و اعطای گواهی اختراع و حقوق خاص مادی و معنوی را برای مدتی به اختراعات داده‌اند اما در این میان اختراعاتی وجود دارند که اعطای این حق به آنها و ایجاد انحصار برای مخترع مغایر با منافع، مصالح، سلامت و بهداشت عمومی خواهد بود که از جمله این موارد، اختراعات مربوط به حوزه بهداشت و سلامت اجتماعی است. عمده استدلال مخالفان، چگونگی حق اختراع در زمینه تولیدات حوزه سلامت مبتنی بر احتمال سوءاستفاده مالکان این اختراعات و عرضه آنها به بهای گزاف در مواقع بیماری‌های شایع و بحرانی و در نتیجه تنزل پیدا کردن سطح بهداشت و سلامت افراد به‌ویژه در کشورهای درحال توسعه است (سالازر^{۱۷}، ۲۰۰۱: ۷۱). در مقابل، موافقان حمایت و اعطای حق ثبت به تولیدکنندگان و صاحبان دانش فکری در زمینه سلامت معتقدند که حمایت از اختراعات دارویی اهمیت حیاتی دارد، چرا که این امر با مفاهیم و حوزه‌های اجتماعی و حساس همچون سلامت و بهداشت افراد و امنیت این امور در تماس است و صنایع دارویی به‌طور گسترده مبتنی بر پژوهش‌های پرهزینه و سنگین و زمان طولانی برای تولید اختراعات جدید است و به همین لحاظ بیش از سایر حوزه‌های صنعت به حمایت نیاز دارند. به‌ویژه اینکه محصولات و فرآورده‌های دارویی دارای قابلیت تکثیر نسبتاً آسان هستند و حمایت از آنها ضریب اطمینان برای عدم تکثیر غیرقانونی را بالا خواهد برد (شیخی، ۱۳۸۵: ۶۹).

سرانجام در ۱۴ نوامبر ۲۰۰۱ کشورهای عضو تریپس با پذیرش استدلال اخیر در بیانیه معروف به بیانیه دوحه با عنوان «تریپس و بهداشت عمومی»^{۱۸}، در موارد مختلف لزوم حمایت از مالکیت فکری برای

17. Salazar

18. Trips and Public health

حمایت از علم پزشکی نوین را حائز اهمیت بسیار دانسته ولی ماده ۴ این بیانیه مقرر داشته که مقررات «تریپس» نباید مانع اعضا از اتخاذ تدابیری به منظور حمایت از حق سلامت و بهداشت شود (شیخی، ۱۳۸۵: ۶۹).

به نظر نگارندگان به صرف احتمال وجود خطر عرضه گران یا سوءاستفاده از حق در مواقع اضطراری نمی‌توان فواید حمایت از اختراعات حوزه سلامت را نادیده انگاشت و با عدم حمایت از این تولیدات فکری، راه را برای سودجویان باز گذاشت. در چنین حالتی از یک طرف به دلیل عدم توانایی کپی‌برداران در پیشرفت و تولید اختراعات جدید در حوزه سلامت و از طرف دیگر عدم وجود انگیزه و مخفی‌کاری صاحبان اندیشه و فکر، امنیت سلامت افراد جامعه بیش‌ازپیش به خطر خواهد افتاد. چرا که عدم حمایت باعث می‌شود که صاحبان اندیشه به دلیل عدم وجود نظام مالکیت فکری از افشای یافته‌ها و اختراعات خویش پرهیز کنند یا به ناچار با سودجویان وارد معامله‌ای خطرناک شوند که سلامت و امنیت دارویی بشر را به مخاطره خواهد انداخت.

به نظر می‌رسد از میان استدلال‌های موافقان و مخالفان حمایت از تولیدات حوزه سلامت، باید حد میانه آن را انتخاب کرد و اصل بر حمایت از این تولیدات و مجازات سودجویان و ناقضان این حقوق به نفع سلامت جامعه گذاشت و در موارد استثنایی که صاحب اندیشه تولیدی، قصد سوءاستفاده از حق خویش را دارد، ضمن حفظ حقوق مادی و معنوی تولیدکننده فکری و به جهت تأمین سلامت افراد جامعه تولید موقت یا دائم توسط دولت و کم کردن مدت حمایت از اختراع، مدنظر قرار گیرد.

نظر ارائه‌شده را برخی از حقوقدانان با عنوان صدور اجباری پروانه امتیاز^{۱۹} مطرح کرده‌اند و چنانچه اختراعی در زمینه محصولات دارویی یا درمانی یا ابزار پزشکی و اختراعات بیوفناوری باشد که به نحو مستقیم با سلامت افراد جامعه ارتباط دارد، در صورتی که دارنده حق نخواهد از حقوق مادی خود استفاده کرده و نخواهد حق خویش را به صورت منصفانه به اشخاص ثالث منتقل کند و در نتیجه منافع اجتماعی و به‌ویژه در مورد بیماری‌های شایع یا موارد بحرانی، سلامت اجتماعی از این منظر به مخاطره افتد، صدور مجوز بهره‌برداری اجباری از طرف دولت برای استفاده از اختراع با دادن حق الزحمه به دارنده حق انحصاری به نفع یک مؤسسه دولتی یا شخص ثالث جایز است (ساعدوکیل، ۱۳۸۳: ۷۴). ماده ۳۱ موافقتنامه تریپس و اعلامیه دوحه هم به حق برقراری لیسانس اجباری تأکید کرده‌اند و تقریباً در تمامی کشورها این مجوزها در موارد مختلف برقرار شده است (فتحی‌زاده، ۱۳۸۲: ۴۲).

نظر به اهمیت چشمگیر بهداشت عمومی و سلامت افراد، نظام‌مندی مالکیت فکری از طریق ثبت اختراعات حوزه سلامت و حمایت کیفی از ناقضان حقوق مخترعان می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه و بهداشت عمومی و در نهایت امنیت سلامت بشر داشته باشد. البته حمایت کیفی - پلیسی از سلامت و تقویت آن می‌بایست با لحاظ قرار دادن فعالیت‌های شرکت‌های چندملیتی و وجود شخصیت حقوقی این شرکت‌ها صورت گیرد و حسب مورد با توجه به نقض حق اختراع از سوی شخص حقوقی یا شخص حقیقی حمایت مناسب صورت گیرد.

موضوع مهم دیگر در حوزه امنیت سلامت افراد جامعه و به عبارت دیگر جلوگیری از سوءاستفاده از دانش‌هایی که بالقوه می‌توانند امنیت پایدار در حوزه سلامت جامعه را تأمین کنند، موضوع چالش‌برانگیز سرقت‌های زیست‌محیطی و سوءاستفاده از دانش سنتی در زمینه تولیدات حوزه سلامت، به‌ویژه تولیدات فنی و گیاهان دارویی است. دانش سنتی و منابع گیاهی و دریایی کشورهای جنوب و درحال توسعه، مورد توجه مراکز علمی و شرکت‌های نواحی فعال در این بخش قرار گرفته است. به طوری که همه ساله و در نتیجه ثبت و انحصار این دانش و سرمایه سنتی، سالانه میلیاردها دلار سود عاید صاحبان به ظاهر قانونی آنها می‌شود، در حالی که کمترین توجهی به حاملان این دانش و حافظان این منابع یعنی جوامع سنتی نمی‌شود (سینگ^{۲۰}، ۱۳۸۴: ۱۲۷).

شرکت‌های بزرگ تجاری و صنایع پیشرفته در راستای کسب درآمد و تسلط بیشتر بر بازار رقابت، از اطلاعات دانش و تجارت مردم محلی نیز به نفع خود استفاده می‌کنند (احمدی و کوشا، ۱۳۹۰: ۱۶۱). بنیاد بین‌المللی پیشرفت روستایی که بنیادی غیردولتی در کانادا است، در اجلاس سال ۲۰۰۰ درباره موضوع به اصطلاح «سرقت زیستی» اعلام کرد که کشورهای جنوب در نتیجه استثمار منابع و نیز تجاری‌سازی دانش بومی‌شان، سالانه با آسیب‌های مالی - اقتصادی گسترده‌ای روبه‌رو می‌شوند (سینگ، ۱۳۸۴: ۱۲۸). این بنیاد با بیان و تشریح مصادیق و مواردی از سرقت‌های زیستی به تشریح ناکارآمدی و ضعف نظام حقوق مالکیت فکری در حمایت از حقوق کشاورزان و مردم بومی در قبال دانش و تنوع زیستی‌شان می‌پردازد و اظهار می‌دارد که نظام‌های موجود نه تنها از منابع این جوامع بومی در قبال دانش سنتی‌شان حمایت نمی‌کنند بلکه حفاظت از تنوع زیستی را در سراسر جهان نیز با تهدید مواجه می‌سازند (سینگ، ۱۳۸۴: ۱۲۸). در این زمان صنایع دارویی که مستقیماً با امنیت سلامت افراد جامعه در ارتباط‌اند، عمده‌ترین سازمان ذخایر ژنی و منابع طبیعی در سطح بین‌المللی به شمار می‌آیند (احمدی و کوشا، ۱۳۹۰: ۱۹۱) که عمده نمونه‌های جمع‌آوری شده توسط این کاوشگران زیستی، توسط

مردم محلی مناطق بومی کشورهای درحال توسعه گردآوری شده و اطلاعات ارزشمندی توسط همین بومی‌ها به این افراد ارائه شده است (کوریا^{۲۱}، ۲۰۰۰: ۸).

دانش سنتی و بومی به‌عنوان علم و تجربه روستایی و عشایری، حاصل سال‌ها تلاش روستاییان در بیشتر زمان‌ها و فضاهای خاص جغرافیایی است؛ مزایای فراوان این دانش به‌عنوان منبع بی‌بدیل اختراعات و الهام‌بخش خلاقیت‌های فردی با قابلیت تعمیم و تولید انبوه در بُعد اقتصادی، باعث شده است که این دانش به‌عنوان مورد بهره‌برداری ناجوانمردانه و سرقت قرار گرفته، درحالی‌که صاحبان اصلی این دانش با فقر دست‌وپنجه نرم می‌کنند (حبیبیا و معتمدی، ۱۳۸۵: ۱۲۵). کشور ایران یکی از پایگاه‌های فرهنگی و تمدنی معتبر دنیا به‌شمار می‌رود. اقوام ایرانی که در قالب روستاها و عشایر شکل یافته‌اند، منبع سرشار دانش و فنون محلی و بومی به‌ویژه در حوزه تولیدات فکری بخش سلامت و دانش تولید داروهای گیاهی هستند. با توجه به اینکه دانش محلی جزو سرمایه‌های ملی است و می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در تأمین امنیت سلامت و امنیت اقتصادی کشور ایفا کند، قانون‌گذاران موظف هستند در این مورد نقش حمایتی ویژه‌ای در قالب به رسمیت شناختن این حقوق و همچنین تدوین قوانین کیفری مناسب به‌منظور ارباب خاص و عام سارقان این دانش‌های زیستی اقدام کنند. در همین راستا سازمان جهانی مالکیت فکری با درک ضرورت حمایت‌ها و منابع زیستی و دانش‌های سنتی بر آنها، اقدام به تشکیل کارگروهی جداگانه در زمینه دانش سنتی کرده است (حبیبیا و معتمدی، ۱۳۸۵: ۱۳۱).

برای نمونه در مراکز تکثیر و پرورش ماهی، برای انجام عملیات مختلف شامل استحصال تخمک و اسپرم از ماهی‌های مولد، مدیریت سیستم (کنترل بیماری، بیومتری و ...) و حمل‌ونقل به‌منظور کاهش آسیب و استرس ناشی از دستکاری، ماهی‌ها را بی‌هوش می‌کنند. در استفاده از بی‌هوش‌کننده‌ها موارد مختلفی شامل کارآیی، هزینه، قابلیت دسترسی و سمیت برای ماهی، بشر و محیط باید مدنظر قرار گیرد. از بی‌هوش‌کننده‌هایی نظیر *تری‌کابین متان سولفونات*، *بنزوکابین*، *فنوکسی اتانول*، *کینالدین* و *متومیدات* استفاده می‌شود که در میان این مواد شیمیایی، *تری‌کابین متان سولفونات* در ایران رواج بیشتری دارد؛ این ماده شیمیایی وارداتی و گران‌قیمت می‌باشد. اما امروزه بهره‌گیری از انواعی از گیاهان مانند سنبل الطیب، بادرنجبویه، خشخاش، شقایق برای ماهی قرمز حوض و گل میخک برای انواعی از ماهیان، برای بی‌هوش یا بی‌حس کردن ماهی به‌عنوان جایگزینی برای بی‌هوش‌کننده‌های شیمیایی مورد مطالعه قرار گرفته است که در بی‌هوشی برخی از ماهیان، عملکرد مثبتی داشته‌اند. از این میان گل میخک به شکل

21. Correa

پودر و اسانس جایگاه ویژه‌ای یافته است. اسانس طبیعی گل میخک نسبت به مواد شیمیایی، ارزان‌تر بوده و افزون‌تر توان بی‌هوشی خوب، برای بشر نیز ایمن می‌باشد (یگانه، ۱۳۸۹: ۱).

حال فرض کنید شخص حقیقی یا حقوقی با سوءنیت از دانش و اطلاعات افراد روستایی ایران استفاده کند و با استفاده از دانش روستاییان در مورد اثرات درمانی آن بر یک نوع بیماری خاص، آن را در کشور خویش ثبت نماید و با تجاری‌سازی داروی یادشده و تحت فشار قرار دادن ایران، امنیت سلامت افراد جامعه ایران را با خطر مواجه سازد و از طرف دیگر از نظر اقتصادی و با سوءاستفاده از مقررات جهانی مالکیت فکری، سود سرشاری را نصیب خویش کند. آیا چنین فردی نباید مجازات شود؟ آیا نباید در سازمان نیروی انتظامی، ساختاری به‌عنوان متولی مبارزه با این رفتارها ایجاد شود؟ یا نهادهای بین‌المللی برای این دسته از سوءاستفاده‌ها چاره‌اندیشی کنند؟ به نظر می‌رسد قانون‌گذار داخلی ایران می‌بایست با توجه به اهمیت فوق‌العاده دانش سنتی و به‌ویژه دانش‌های مرتبط با سلامت افراد جامعه با نگرش به اصول حقوق کیفری از جمله اصل صلاحیت جهانی، شخصی، واقعی و ... جرم‌انگاری استفاده سوء از اطلاعات و دانش بومیان به‌ویژه در مواردی که این سوءاستفاده به‌عنوان اختراع در خارج از ایران به ثبت می‌رسد را مدنظر قرار دهد و طی شرایطی خاص و با به رسمیت شناختن حقوق مالکیت فکری برای دانش‌های سنتی در قالب نظام حق اختراع، زمینه مجازات افراد سوءاستفاده‌کننده و سارقان زیستی را فراهم کنند و دولت در این زمینه با اعطای حق مادی و معنوی به دانش سنتی منطق‌های خاص، متجاوزان به حقوق جمعی این افراد را مجازات کند. البته در قوانین داخلی مواردی از حمایت کیفری از مالکیت فکری و از جمله مالکیت صنعتی مشاهده می‌شود که از جمله آنها می‌توان به ماده ۶۱ قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری^{۲۲} اشاره کرد.

با وجود جرم‌انگاری برخی از مصادیق تعرض به حقوق مالکیت صنعتی در قالب ماده ذکرشده، ضمن اذعان به مثبت بودن این عمل قانون‌گذار، به نظر این‌گونه جرم‌انگاری از زوایای مختلفی نمی‌تواند تأثیرگذار باشد، چرا که نقدهای جدی بر آن وارد است؛ از جمله می‌توان به:

۱- عدم تناسب مجازات پیش‌بینی‌شده با ابعاد پراهمیت نقض حقوق مالکیت صنعتی^{۲۳}؛

۲۲. این ماده مقرر می‌دارد: «هر شخصی که با علم و عمد مرتکب عملی شود که براساس مواد (۱۵)، (۲۸) و (۴۰) نقض حقوق به شمار آید یا طبق ماده (۴۷) عمل غیرقانونی تلقی شود، مجرم شناخته شده و افزون‌بر جبران خسارت به پرداخت جزای نقدی از ده میلیون ریال تا پنجاه میلیون ریال یا حبس تعزیری از نودویک روز تا شش ماه یا هر دوی آنها محکوم می‌شود».

۲۳. با توجه به وجود مصادیق عدیده تعرض به حقوق مالکیت صنعتی و تفاوت در اهمیت این مصادیق پیش‌بینی مجازات یکسان حکایت از عدم تناسب مجازات دارد.

۲- فراگیر نبودن جرم‌انگاری صورت گرفته؛

۳- پیش‌بینی نکردن آیین دادرسی خاص برای رسیدگی به این نوع جرایم؛

۴- ابهام در مصداق‌گزینی^{۲۴}؛

۵- عدم توجه به مقوله پیشگیری از جرم در حوزه مالکیت فکری؛

۶- نبود ساختار مبارزه با جرایم مالکیت فکری در نیروی انتظامی.

اشاره کرد. ممکن است این پرسش مطرح شود که با اعمال قواعد مسئولیت مدنی، نمی‌توان جلوی این قبیل اقدامات را گرفت؟

در پاسخ می‌توان گفت با توجه به سود سرشار تولیدات ناشی از سرقت زیستی، با بسنده کردن به قواعد مسئولیت مدنی نمی‌توان از این قبیل تعرضات جلوگیری کرد. چرا که شخص حقیقی یا حقوقی متجاوز با قراردادن عمل خویش در اجرای مسئولیت مدنی و در صورت اثبات توسط صاحب آن، با پذیرش این مسئولیت و پرداخت مبلغی ناچیز از سود سرشار حاصل از تجاری‌سازی بدون حق، عمل ناپسند سرقت زیستی را مرتکب می‌شود. به‌ویژه اینکه در نظام مسئولیت مدنی حاکم بر کشور ایران چالش‌های فراوانی از جمله تقویم خسارت معنوی و ... وجود دارد. افزون بر این با توجه به شاخص‌های عام جرم‌انگاری هیچ‌گونه منعی برای جرم‌انگاری به‌منظور حمایت از تولیدات فکری در راستای تأمین امنیت سلامت و امنیت اقتصاد وجود ندارد بلکه ضرورت آن نیز با توجه به مطالب پیش‌گفته و همچنین شرایط زمانی حاکم بر کشور مشهود است. بر اساس همین ضرورت است که کشور ایالات متحده در سال ۱۹۹۶ براساس قوانین جاسوسی اقتصادی، به سازمان‌های اطلاعاتی این کشور دستور داد تا روند فعالیت‌ها و دانش‌های مرسوم در گوشه‌وکنار جهان را به‌منظور ایجاد حق انحصاری تولید برای ایالت متحده و سایر بهره‌برداران مورد مطالعه قرار دهند. براساس این قانون، حقوق مالکیت فکری شرکت‌های آمریکایی، اساس امنیت ملی این کشور به شمار می‌آید (موری^{۲۵}، ۲۰۰۲: ۷۸).

پرسش دیگر اینکه، آیا نباید پاسخی شایسته به ناقضان و سوءاستفاده‌کنندگان از دانش سنتی و انحصارطلبان که امنیت سلامت جامعه ایرانی را به خطر می‌اندازند، داد؟ مسلماً پاسخ مثبت است. وقتی که کشورهای توسعه‌یافته به سرمداری آمریکا، ایجاد انحصار و حق مالکیت فکری به روش جاسوسی را اساس امنیت ملی خود می‌دانند که طبعاً با امنیت اقتصادی گره خورده است، کشوری غنی از دانش سنتی و گیاهان دارویی و سایر موارد مرتبط با

۲۴. برای نمونه تجاوز شریک تولیدات صنعتی به مال صنعتی شراکتی را مشکل بتوان با توجه به قانون فعلی مجازات کرد.
25. Murry

سلامت مانند ایران، می‌بایست در این زمینه براساس صلاحیت جهانی یا واقعی در حقوق جزا، جرم‌انگاری نماید و سازمان و تشکیلات مورد نیاز قضایی و پلیسی را ایجاد کند تا از سرمایه‌های بالقوه داخلی مالکیت فکری حمایت کند و از طرف دیگر با آموزش صحیح به مردم مناطق روستایی و عشایری و ابتکار عمل دولت، این حقوق به صورت انحصاری برای کشورمان به ثبت رسد و با اعمال این سیاست، جریان امر را به نفع خود معکوس کند. فایده دیگر حمایت کیفری - پلیسی مطلوب از دانش‌ها و تولیدات فکری مؤثر بر امنیت سلامت این است که تولیدکنندگان بدون سوءنیت دانش خود را که حاصل سالیان سال آزمون و خطا بوده است در کشور به ثبت می‌رسانند و از این طریق از خروج سرمایه‌هایی که اساس آنها دانش بومی و زیستی است، جلوگیری به عمل خواهد آمد.

پلیس تخصصی مالکیت فکری

مهم‌ترین وظیفه دولت، برقراری امنیت است. تهدید امنیت یا از سوی کشورهای دیگر صورت می‌گیرد یا از سوی افراد و گروه‌های داخلی علیه یکدیگر است که با تضعیف دولت و از بین رفتن نظم اجتماعی و اقتصادی بروز می‌یابد. دولت‌ها به منظور برقراری امنیت و اعمال حاکمیت، ابزارها و سازمان‌ها را به وجود می‌آورند که پلیس، یکی از برجسته‌ترین آنهاست. از طرفی، لازمه حیات اجتماعی، ایجاد نظم و امنیت است و پلیس به عنوان یک سازمان و تشکیلات نظم‌دهنده با رویکرد جامعه‌محور یکی از ابزارهایی است که در چارچوب تدابیر و خط‌مشی‌ها برای پیشگیری از جرم (نقش کنشی) یا مقابله و واکنش به جرم (نقش واکنشی) به عنوان تهدید در جامعه مورد استفاده قرار می‌گیرد (امینی‌فر و اخوان، ۱۳۹۲: ۱۰۳).

پلیس به عنوان یکی از ارکان اصلی حکومت و دولت در مقام ضابط دادگستری، نقش بسیار مهمی در حوزه اجرای تدابیر راهبردی و مجموعه اقدامات مربوط به سیاست جنایی در قبال جرم و به دنبال آن مجازات دارد (رایجیان اصلی، ۱۳۹۱: ۴۲).

از این رو، جرایم مالکیت فکری طی ۱۰ سال اخیر یکی از دغدغه‌های اصلی اینترنتیل با عضویت ۱۸۷ کشور دنیا می‌باشد.^{۲۶} به همین علت بیشتر کشورهای دنیا، واحدهای پلیسی مبارزه با جرایم مالکیت فکری ایجاد کرده‌اند که در زیر به برخی از آنها اشاره خواهد شد:

واحد جرایم مالکیت معنوی پلیس (PIPCU)^{۲۷} بخشی از پلیس شهر لندن است. این سازمان در سال ۲۰۱۳ با مسئولیت تحقیق و جلوگیری از جرایم مالکیت فکری مهم و سازمان‌یافته جرم در انگلستان

۲۶. ر. ک. به www.interpol.int

تأسیس شد. این واحد از یک گروه متشکل از ۱۹ افسر و کارمند پلیس، از جمله کارآگاهان و بازرسان پلیس تشکیل شده است. بخشی از وظایف واحد یادشده این است که از مصرف‌کنندگان در برابر صدمه محافظت کند و بر جرم مالکیت معنوی که پیامدهای ایمنی عمومی در پی دارد، تمرکز می‌کند. از بدو تأسیس، در مورد جرایم مالکیت معنوی به ارزش بیش از ۱۰۰ میلیون پوند درباره کالاهای تقلبی یا دزدی دریایی دیجیتال تحقیق کرده و بیش از ۳۰۰۰۰ پایگاه اینترنتی فروش کالاهای تقلبی را به حالت تعلیق درآورده است. این پایگاه‌های اینترنتی همچنین با سرقت هویت مرتبط بوده‌اند.^{۲۸}

در پلیس فدرال استرالیا واحدی به نام واحد مبارزه با جرایم مالکیت سایبری وجود دارد و متعهد است که نسبت به سازمان‌دهندگان، واردکنندگان عمده یا عمده‌فروشان محصولات که ناقض حق مالکیت فکری‌اند، اقدام کند.^{۲۹} در ۸ سپتامبر ۲۰۱۰، دفتر مالکیت معنوی کره جنوبی (KIPO)،^{۳۰} یگان ویژه پلیس قضایی را به‌منظور مقابله مؤثرتر با کالاهای تقلبی و مجرمان تجاری تأسیس کرد. کره جنوبی در حالی که به رتبه چهارم خود از لحاظ تعداد درخواست‌های مربوط به حقوق مالکیت صنعتی داخلی و ثبت اختراعات بین‌المللی افتخار می‌کند، اما این کشور در سال ۲۰۱۰ از نظر حمایت از حقوق مالکیت معنوی، از سوی مؤسسه بین‌المللی توسعه مدیریت مستقر در سوئیس از بین ۵۸ کشور جهان در رتبه ۳۲ قرار گرفت. علل این رتبه‌بندی نسبتاً پایین، توزیع گسترده کالاهای تقلبی و کالاهای دزدی دریایی در بازارهای سنتی و برخط (آنلاین) کره جنوبی است. برای رفع این مشکل، مجلس شورای ملی در تاریخ ۴ مه ۲۰۱۰ قانون مقامات پلیس قضایی و حدود وظایف آنها را اصلاح کرد (آمدا^{۳۱}، ۲۰۱۰).

پلیس ایران نیز برای برقراری امنیت و آرامش در جامعه، سازمانی را به وجود آورده و براساس برداشت خود از محیط تهدید، ابزارها و شیوه‌های تهدید، راهبردها و راه‌کنش‌هایی برای تأمین هدف اجرا نموده است. هرچند پلیس ثابت است، اما محیط امنیتی، ابزارها و شیوه‌های تهدید و برقراری امنیت در حال تغییر است.

براساس قانون تشکیل ناجا مصوب ۱۳۶۹ از جمله وظایف اصلی ناجا که در بند ۱ و بند ۸ ماده ۴ بدان اشاره شده است، استقرار نظم و امنیت و تأمین آسایش عمومی و فردی، پیشگیری از وقوع جرم، کشف جرایم، حفظ آثار و دلایل جرم و ... می‌باشد. بنابراین ساختار پلیس بایستی در راستای انجام این وظایف طراحی و ایجاد شود. همان‌طور که می‌دانیم، عوامل سازمانی مختلفی بر عملکرد یک سازمان تأثیر دارند. یکی از این عوامل، تشکیلات سازمانی است. تشکیلات (ساختار سازمانی) بستری است که تمام اعضاء سازمان اعم از مدیران

۲۸. ر. ک. به www.cityoflondon.police.uk

۲۹. ر. ک. به www.afp.gov.au

30. Korean Intellectual Property Office

۳۱. ر. ک. به www.loc.gov مقاله مالکیت فکری کره جنوبی نوشته سیوری اُمدا (Sayuri Umeda).

عالی، رده‌های میانی و کارکنان جزء بر آن استقرار می‌یابند و در چارچوب ضوابط خاصی به انجام وظایف و مأموریت‌ها و فعالیت‌های خود می‌پردازند (زحمتکش، ۱۳۸۷: ۶۸). در محیط متغیر و متحول امروز، مدیران باید به‌طور مستمر ساختار سازمانی خود را با شرایط محیطی تطبیق داده و اصلاحات لازم را انجام دهند. دورانی که مدیران، ساختاری را برای سازمان طراحی می‌کردند و این ساختار مدت‌ها پاسخگوی نیازها بود، سپری شده است و مدیران امروز باید به‌طور دائم درصدد اصلاح و بهبود سازمان و طراحی دوباره آن باشند (الوانی، ۱۳۸۷: ۹۷). با توجه به اینکه یکی از جلوه‌های جدید و حساس امنیت، مالکیت فکری است، بنابراین توجه به ساختار پلیس مالکیت فکری می‌تواند تضمین‌کننده امنیت در ابعاد مختلف آن، از جمله امنیت اقتصادی و سلامت باشد. در این راستا، یکی از راه‌های اساسی، تشکیل پلیس تخصصی و تدوین شرح وظایف آن می‌باشد.

با توجه به ویژگی و عناصر ساختار یک سازمان و بررسی‌های به‌عمل‌آمده از تشکیلات و ساختار کنونی ناجا، پلیس مالکیت فکری فاقد ساختار و تشکیلات مستقل و تخصصی است. تجربیات مثبت ناجا در زمینه تشکیل پلیس‌های تخصصی، مانند پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات (فتا)، می‌تواند الگوی مناسبی برای تشکیل پلیس مبارزه با جرایم مالکیت فکری به عنوان پلیس زیرمجموعه پلیس امنیت اقتصادی به لحاظ تطابق نوع مأموریت‌ها و وظایف باشد. چرا که ضعف در دادرسی‌های تخصصی مالکیت فکری ریشه در ضعف پلیسی در این زمینه نیز دارد. معاونت طرح و برنامه و بودجه ناجا به عنوان متولی امر، مسئولیت ایجاد این ساختار جدید (پلیس مبارزه با جرایم مالکیت فکری) و تعیین شرح وظایف آن را برعهده دارد تا حمایت پلیسی از مالکیت فکری به عنوان شاخص امنیت عمومی در کشور اعتلا یابد.

از منظر مفهوم نوظهور جهانی‌شدن، توجه یا عدم توجه به تأثیر حمایت از مالکیت فکری بر امنیت کشور می‌تواند واجد اهمیت باشد. به‌طور کلی هر یک از این بخش‌ها می‌توانند بر بخش‌های دیگر و امنیت ملی و سایر ابعاد حیات اجتماعی بین‌المللی تأثیر بگذارند. در چنین شرایطی در صورت عدم تشکیل پلیس تخصصی مالکیت فکری، نیروی انتظامی با شرایطی روبه‌رو خواهد شد که می‌توان آن را شکاف میان واقعیت و انتظار نامید. با گسترش و عمومیت یافتن مفهوم مالکیت فکری، این شکاف به بروز انتظار و نارضایتی از عملکرد نیروی انتظامی در برخورد دقیق و علمی با ناقضان حقوق مالکیت فکری منجر می‌شود که در صورت عدم اتخاذ تدابیر لازم و عدم ارائه آموزش‌های تخصصی در قالب تشکیل پلیس تخصصی مالکیت فکری، ممکن است تنش‌های خرد فراگیر شود و در نتیجه امنیت عمومی خدشه‌دار شود. چراکه مسئله مالکیت فکری از جمله مسائلی است که بایستی به صورت رسمی و با استفاده از ظرفیت‌های ناجا

و قوه قضاییه، رسیدگی شود. بنابراین همان گونه که در سال ۱۳۸۹، نیروی انتظامی با تحلیل کارشناسانه فضای سایبری و نیازهای جامعه، پلیس فتا را تأسیس کرد، اکنون بایستی به دنبال خوانش جدیدی از مالکیت فکری بود و در راستای انتظام بخشی به این حوزه، پلیس مبارزه با جرایم مالکیت فکری را در ساختار سازمانی پلیس امنیت اقتصادی ناجا تأسیس و سازماندهی کند.

نتیجه گیری

حقوق مالکیت‌های فکری به عنوان یکی از مصادیق حقوق شهروندی، از جمله جوان ترین شاخه‌های علم گسترده حقوق است که همانند سایر گرایش‌های حقوق، مقوله ضمانت اجرا یکی از ارکان قوام و دوام آن خواهد بود. یکی از ضمانت اجراها یا به عبارت بهتر حمایت‌ها از تولیدات فکری، می‌تواند حمایت کیفری باشد. با توجه به اینکه استفاده از ظرفیت کیفری- پلیسی برای حمایت از هر دستاوردی، می‌بایست به عنوان آخرین راه حل باشد، بنابراین، به موجب نتایج این پژوهش جرم‌انگاری در حوزه مالکیت فکری و تشکیل پلیس تخصصی مالکیت فکری امری ضروری است. زیرا تولید دانش و تولید فکر اساس پیشرفت و توسعه پایدار اقتصادی، اجتماعی و سیاسی و ارتقاء دهنده شاخص امنیت یک کشور است.

به نظر می‌رسد با ضمانت اجراهای غیرکیفری همچون اعمال مسئولیت مدنی در قالب مسئولیت قراردادی و ضمان قهری نمی‌توان به نحو مطلوب از این حقوق، حمایت همه جانبه به عمل آورد. به ویژه اینکه مشکلات اثبات مسئولیت در دادگاه‌های حقوقی، زمان بر و هزینه بر است و همین امر انگیزه مالکان فکری را برای تولید علم از بین می‌برد که ممکن است کشور در تولید علم که اساس پیشرفت است دچار مشکل شود، بنابراین راه دیگری باید برگزید.

حمایت قوی و مؤثر از حقوق مالکیت فکری در قالب جرم‌انگاری صحیح و همچنین ورود پلیس با ایجاد تشکیلات سازمانی مستقل می‌تواند آثار مثبتی در حوزه اقتصاد و سلامت جامعه به عنوان دو شاخص مهم امنیت داشته باشد. جرم‌انگاری محض بدون پیش‌بینی تشکیل پلیس تخصصی مالکیت فکری به نتیجه مطلوب منجر نخواهد شد.

پیشنهاد می‌شود نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران در راستای حمایت کیفری- پلیسی از مالکیت فکری، ایجاد پلیس مبارزه با جرایم مالکیت فکری را مورد توجه ویژه قرار دهد تا از این طریق گامی محکم در جهت توسعه پایدار، تضمین امنیت کشور و تقویت حقوق مالکان معنوی (فکری) برداشته شود.

منابع:

منابع فارسی

- احمدی، مریم، ابوطالب کوشا (۱۳۹۰). بررسی حقوق مالکیت فکری گیاهان دارویی و مسئله سرقت زیستی در پرتو موافقت‌نامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت معنوی. فصلنامه داروهای گیاهی. سال دوم. شماره دوم.
- آلوانی، سیدمهدی (۱۳۸۷). مدیریت عمومی. تهران: نی.
- امینی‌فر، مجید، محمد اخوان (۱۳۹۲). چالش‌های حقوق شهروندی در ایران از نگاه پلیس. فصلنامه توسعه مدیریت منابع انسانی و پشتیبانی. سال هشتم. شماره ۲۸.
- بازارکاد، بهاء‌الدین (۱۳۸۶). تاریخ فلسفه سیاسی. جلد سوم. چ ۴. تهران: زوار.
- پایگاه اینترنتی اینترپل: www.interpol.int
- پایگاه اینترنتی پلیس فدرال استرالیا: www.afp.gov.au
- پایگاه اینترنتی پلیس لندن: www.cityoflondon.police.uk
- پایگاه اینترنتی کتابخانه کنگره: www.loc.gov
- جزینی، علیرضا، کیومرث بابایی (۱۳۹۶). عوامل مؤثر ساختار سازمانی بر اشراف اطلاعاتی. فصلنامه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی. دوره ۱۲. شماره ۴۵.
- حبیب‌الله، سعید، غلامحسین معتمدی (۱۳۸۵). حمایت از دانش سنتی به عنوان یکی از اجزای حقوق مالکیت فکری. مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی. شماره ۷۲.
- حبیب‌الله، سعید، محمدمعین اسلام (۱۳۹۷). جهان‌شمولی نظام حقوق مالکیت فکری و چالش توسعه و سلامت عمومی. فصلنامه حقوق پزشکی. سال ۱۲. ش ۴۴.
- حمیتی‌واقف، احمدعلی (۱۳۹۰). مالکیت معنوی. چاپ اول، تهران: جنگل.
- خداپرست‌مشهدی، مهدی، سارا صمدی، محمود هوشمند و مصطفی سلیمی‌فر (۱۳۸۸). تأثیر حمایت از تأمین حقوق مالکیت فکری بر رشد اقتصادی. فصلنامه اقتصاد مقداری (بررسی‌های اقتصادی سابق). دوره ششم. شماره چهارم.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۶۷). لغت‌نامه دهخدا. تهران: دانشگاه تهران.

- رابینز، استیفن (۱۳۷۶). تئوری سازمان. ترجمه سیدمهدی الوانی و حسن دانایی‌فرد. تهران: صفار.
- رایجیان‌اصلی، مهرداد (۱۳۹۱). بزه‌دیده‌شناسی (اجرای حق‌های بزه‌دیدگان). جلد اول. تهران: آرمان حقوق.
- رضاییان، علی (۱۳۸۷). مبانی سازمان و مدیریت. چاپ یازدهم. تهران: سمت.
- زحمتکش، حسینعلی (۱۳۸۷). تأثیر ساختار ناجا بر عملکرد کلاتری‌ها و پاسگاه‌های شهرستان رشت. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد. تهران: دانشگاه علوم انتظامی امین - دانشکده علوم مرزی.
- سادوکیل، امیر (۱۳۸۳). حمایت از مالکیت فکری در سازمان جهانی تجارت و حقوق ایران. چاپ اول. تهران: مجد.
- سلامی، سیدرضا، مهدی گودرزی (۱۳۸۲). راه‌کارهای بهبود نظام مالکیت فکری ایران در جهت توسعه تکنولوژیک کشور. فصلنامه مدیریت صنعتی. شماره سوم.
- سینگ، سامشورا (۱۳۸۴). سرقت زیستی. ماهنامه سیاحت غرب. شماره سی.
- شاه‌آبادی، ابوالفضل، زهرا خانی (۱۳۹۰). تأثیر حقوق مالکیت فکری و نوآوری بر رشد اقتصادی کشورها. نشریه راهبرد یاس. ش ۲۸.
- شعاری‌نژاد، علی‌اکبر (۱۳۸۸). فرهنگ علوم رفتاری. چاپ اول. تهران: امیرکبیر.
- شیخی، مریم (۱۳۸۵). چالش‌های حقوق مالکیت فکری در حوزه سلامت. فصلنامه رفاه اجتماعی. سال پنجم. ش ۲۰.
- صادقی، محسن (۱۳۸۸). حمایت از اختراعات دارویی و چالش‌های حقوق بشری آن. فصلنامه حقوق. دوره ۳۹. شماره سوم.
- طاهری، ابوالقاسم (۱۳۸۴). موانع جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران. مجله پژوهش حقوق. ش ۱۴.
- علاقه‌بند، علی (۱۳۹۲). مدیریت عمومی. تهران: روان.
- فتحی‌زاده، امیرهوشنگ (۱۳۸۲). بررسی حق اختراع در مقررات موافقتنامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (مطالعه موردی: حق اختراع محصولات دارویی). مجله بررسی‌های بازرگانی. شماره سوم.
- فطرس، محمدحسین، ابوالفضل نجارزاده نوش‌آبادی (۱۳۸۸). بررسی اثر حقوق مالکیت معنوی روی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای گروه D8. اولین همایش ملی اقتصاد. خمینی‌شهر: دانشگاه آزاد اسلامی.

محبی، ابوالفضل (۱۳۹۰). بررسی مؤلفه‌های حقوقی و قضایی امنیت اقتصادی. فصلنامه دیدگاه‌های حقوقی. ش ۵۳.

محمودی‌جانکی، فیروز، سارا آقایی (۱۳۸۷). بررسی نظریه بازدارندگی مجازات. فصلنامه حقوق. دوره سی‌وهشتم. شماره دوم.

مهدوی، ابوالقاسم، سجاد برخورداری (۱۳۸۷). حقوق مالکیت فکری و جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (مورد ایران). مجله دانش و توسعه. سال پانزدهم. ش ۲۴.

نلسون، دبرا ال، جیمز کمپبل کوئیک (۱۳۹۰). رفتار سازمانی. ترجمه عبدالزهره نعیمی، داود حیاتی، صالحه پیریایی و فاطمه شهبازی. اهواز: دانشگاه شهید چمران.

ونوس، داور، حامد یزدی و سیدعزیز یونسی فر (۱۳۹۱). مبانی سازمان و مدیریت. تهران: بنیان فردا.

یگانه، سکینه (۱۳۸۹). بی‌هوش کننده‌های گیاهی طبیعی جایگزین بی‌هوش کننده‌های شیمیایی. همایش ملی گیاهان دارویی. دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری. دوره اول.

منابع لاتین

- Correa, c. M. (2000). *Implementing national public health policies in The frame work of wto agreement*. Journal of word Trade.
- Edge, Amy, R. (1994). *Preventing software piracy through Regional Trade Agreements The Mexican Example North Carolina*. Journal of international Law and commercial Regulation, int. L&com.
- Frawesen, E. Josefsson. (2004). *H,FDI and Developing countries How to Attract Trans- nation corporation*. school of Economic and management.
- Furukawa, Y. (2007). *The Protection of Intellectual Property Rights and Endogenous Growth: Is Stronger Always Better?*. Journal of Economic Dynamics and control.
- Keith, Maskus, E. (2000). *In telectuall property Rights and Foreign Direct Inrstment, university of Adelaide*. center of international Economic Studies, Policy Discuss.
- Murry, Christopher j. L and Eary, Kin. (2002). *Rethinking Human security*. Political science Quartery, vol 3.
- Paul Schiff, Berman. (2007). *Law and Sociery Approaches to cyberspace*. S. I. Ashgate publishing limited.
- Salazar, Silva. (2001). *Intellectual Property and the Right to health intellectual Property and human Rights*. WIPO Publication.